□□خنەی شیعریـــی: ئیســـتاتیکای زمانی شیعر.. سەران محەمەد

وەك چەن شیعری □□مانتیکی و □□مزیی، دەرچوون بوون لە قاڵبی شیعری باو، هەر ئەوەش ووی دا لە□□ پەخشانە شیعردا، کاتەك شاعیران لەهەوڵی یاخیبووندا بوون لە هەموو دەسەڵاتێکی شەوە، کە لەمپەربوو لە بەکارهێنانی زمانی تاکەکەسی، تا چیدی ملکەچی ئەو چوارچێوە ئامادانە نەبن کە دەبوو زاراوەو هەستەکانی تێدا دابە□□ژرایە.
لە □استیدا پەخشانە شیعر مانای دەرچوون نییە لە هونەرەکانی شیعر، بە بیانوی داهێنان و ئازادبوون، بە□□کو لەویشدا کورتبڕی و چڕبوونەوەو یەکێتی بابەت و □□وانبێژی پەویستەو دەبێت ئامادەیان لە دەقدا هەبێت، تا بەرهەمێکی باشمان بەرهەم بێت. گەر نا تەنیا مانا دەبێتە چەق و دەنگ و مۆسیقا پاش دەکەون، ئەتە تیایدا جێی وەزن وکێشە شیعریەکان دەگرێتەوە.
کەواتە شیعر بەهەموو جۆرەکانییەوە کاتێك بوونی دەبێت کە ئیرادەی داهێنان و ئاگاهی، بوونیان هەبێت. وەك ئەوەی (ماکس جاکوب) جەختی لەسەر دەکاتەوە، کە لەڕادا هونەر: ئیرادەی دەربڕینە کە لە قووڵایی خودەوە سەرچاوە دەگرێت، بە شێوەیەکی تەکمەو پوخت.
کاتێك شیعر لە دەست □□ساکانی کلاسیك دەرهێنرا، ئیدی تەک□□بوونەکی زۆر لە نەوان دەقی باش و خراپدا دروست بوو، چونکە ئەو پەوڕانەی □وون و ئاشکرابوون کە شیعری کلاسیکی لەسەر دەهێنرانەوەو پە هەڵدەسەنگێنران بۆو کاڵبوونەوە و بایەخ پێنەدان چوون و زیاتر بەرهەمە شیعرییەکان پشتی بە دیدو سەلیقەو مەعریفەی شاعیرو ماناکان دەبەست، ئیتر لەڕەوە گۆڕاوێك دەخولقێت و □□سەن و نارەسەن بە ئاسانی بە هەمووان لێك جیاناکرێتەوە.
جێی ئاماژەش کاتێك ئارتەر □امبێی قەڵەندەر ئەو □ێیەی شکاند، هەر بەو سیفەتە بوو کە شیعر پێویست بکات بە گ□□ان بە دوای نەزانراودا و زیاتر بۆو متافیزیکا پێلکێشی بکات، وەك لەوەی تەنیا بە شێوەیکی هونەریی دابە□□ژرێت، وەك ئەوەی خێی بووە سەرمەشقی ئەوەی کە پەخشانە شیعر گۆشە بسەنێت و بە □□سەنایەتی و تەکنیکی ناوازەو کامڵی بکات.
□□خنەنووس برونە لاتەر لە □□خنەی بنەماکانی تازەگەریدا شتێك لە وەهم و □ووتکردنەوە دەداتە پاڵ ئەو هەوڵانەی لەژێر ئەم ناوەدا دەدرێن، بەمانای ئامڕەکانی دامەزینی ئەو ماسکانەی کە بە ستراتیژی سەرکەی □□خنەی تازەگەریی لە□□م دەردەن، بەڵێ ئەو

دنووست: "هەمایینی ماسکەکان ئەرکی پیرزو ەاستەقینەی تازگەریی، بوونی پاشخانی ەاستەقینەو تەواو لەگەڵ ەشنبیریی ساختەدا لەك جیا بکرەتەو. لەبری ئەوەی تەماشای دەقەکی ئەدەبی بکەین وەك هەکاری شاردنەوەی بەرژەوەندی چینەك یان سیاسەتەك، با تەماشای بونیادی سەرەکی بکەین کە لەسەر چەند کەڵەکەیەکی ئاست جیاواز پەکهاتوو، لەوانە: زمان، نووسەر، تەکنیك، دەزگای ئەدەبی، جەماوەر"..

بەڵە، لە پەناسەی شیعردا زەر وتراوە، لەوانە: "ئەو ئەدەبیە کە ئاگاهی ئەندەشەکردنەکی چە لە خە دەگرەت سەبارەت ئەزموونەکی دیاری کراو، یان پەرچەکردارەکی هەستەکی یان سەزردارییە لە ڕەگای زمانەکی پوخت و بژاردەو لە هەموو ەووەکانی ماناو زاراوەو ئەقاعەو پەکدەت".

هەروەها ئەندەشەکردن کە پنتەکی سەرەکی شیعر داگیردەکات، بریتییە لە توانای ئەقە لە ئامادەکردنی وەنەی زیهنی و مانای تازەدا، کە پەشتر بوونیان نەبوو بەت لەواقیعی هەستەکیدا، ئەمەش کاریگەریی لەسەر وەرگر دروست دەکات و هەستەکانی دەخرەشنەت و کاردانەوەی تیادا فەراهەم دەنەت، دادەنرەت بە بنەمایەکی سەرەکی نووسینی شیعر، کە سنووری واقیع دەبەت بەرەو جیهانگەلەکی نوە لە ماناو هونەردا.

ئیبن سینای شاعیرو فەیلەسوف ئەندەشەکردن بە سیمایەکی تایبەت دادەنەت کە شیعری پە لە پەخشان جیادەکاتەو، لەرەدا بواری ەاستی و درەیی تەدا جیا ناکرەتەو، چونکە خولگە سەرەکییەکەی زمانە لە ەووی خەیاە و ئەندەشەکردنەوە کارا دەبەت، نەك بە باری واقیع و ژیانی ەاستەقینەدا شەبەتەو، هەروا سەبارەت پەناسەی خەیاەکردن گوتراوە: "ئەندەشەکردن شتگەلەکە لە دەروون و ناخدا ، ئەو شتەی کە خەیاەی تەدا کراوە، بوارەکی فەنتازییەو دروستکراوەو پەشتر بوونی لە زیهندا نەبووە".

ئەرستە وای دەبینە کە ئەندەشەکردن (فەنتازیا)جەرەکە لە جوە لە زیهنی مرەڤدا و بەرانبەریشی دنیای هەستەکییە، بگرە زانای زمان و وەژە (جورجانی) وای دەبینەت مانا ئەقەییەکان لە کرەکی شیعردا نین، هەرچەندە پەشاکی شیعریش لەبەر بکەن، هەرچەندە ئەو لە ەە و بایەخیان کەم ناکاتەوە لە ەووە جیاوازە هزری و کەمەایەتی و ئاینییەکانەوە هتد…. لەهەمان کاتیشدا دەبینین لەنەو ەەخنەگرە گەنجەکاندا، بەڵز بەند باجەلان دەنووست: "من و (سەران ئازاد) لە پەشەوەی ئەو ەەخنەگرانەین، لە ەوانگەی فیکرەوە قسە لەسەر ئەدەبیات دەکەین"- ئەمە لەو لەو چاوپەکەوتنەی لەژەر ناوی (پەویستمان بە کەسانەکە بتوانن بە قوەایی ەحییەو بەواننە شیعر)

لە بەشی شیعروگفتوگۆدا لە ماپەی شیعریی (تەم)دا بەاوکراوەتەوەو چاوپکەوتنکە لە سازدانی: حەمە هیوایە.
هەرچی زانای زمان و وێژناس (مەرزوقی)یە، بنەماو کێشکە سەرکیەکانی شیعر بە حەوت دانە ئیزبەند دەکات، کە دووانیان باس لە کێش و سەروا دەکەن و زیاتر تایبەتن بە شیعری کلاسیکەوە، هەرچەندە بەادەیەك دەبەت لەدەق مەدەرنەکانیشدا بوونیان هەبن، بەام پێنجەکەی تر دەبەت کەم تا زۆر لە هەموو بەرهەمکی شیعریدا هەبن تا بە شیعر ناوببرێن:
١- مانای باڵا و دروست.
٢- هەزی زاراوەو پتەویی و ناوازەیی و گونجانی لەگەڵ مانادا.
٣- پکان لەوسفدا، بەشوەیکی دروست و وردو ڕاستگۆ و گونجاو لەگەڵ ئەوەی وەسف دەکرێت.
٤- لەکنزیکی لە شوبهاندندا: بەوەی گونجان لەنێوان لەکچوو و لەوچوو دا هەبەت.
٥- گونجاندنی خوازەر لەگەڵ خوازراودا هەبەت، واتا بوونی هەماهەنگی لەنێواندا.
جا ئەگەر بەین ئەم سیما سەرکیانەی کە شیعری پێ دەناسرێتەوە بەراورد بکەین بەو دەقانەی ئەمڕۆ بە ناوی شیعرەوە بڵاودەبنەوە، دەبینین دووریەکی بە هامتا هەیە لە نێواندا، لەویاندا هونەرو ڕەسنایەتی پەیڕەو دەکراو چەژی دەبەخشی، لەمیاندا سادەبوونەوەی زمان تا ئاستی زمانی ئاخاوتنی ڕۆژانە بەدی دەکرێت، ئیدی لە لایەکی دیکەوە هەندك دەڵێن: خوێنەر حەقیەتی لە خوێندنەوەی شیعری سەردەم بتەرێت (بە باش و خراپکەیەوە)، چونکە لای ئاستەم دەبەت لەکیان جیابکاتەوەو بتایبەتی کە هەڵە نەوان ئەو دوو جەرەش ئاشکراو بەرچاو نیە، تەنانەت دەشگوترێت لە ئەدەبی پاش مەدەرندا هەڵە نەوان ژانرە ئەدەبیەکانیش کاڵبوونەتەوەو بەیەکداچوون؛ وەك پەیوەندی نەوان پەخشان و چیرەك و شیعرو ڕەمان و تەناەت شیوەکاری..تاد.

- بیردەزی نەزمی جورجانی جەخت لەسەر ئەوە دەکاتەوە دانانی وشە لە شوێنی تەواوی خێیدا بە هەنانەدی ئەرکە دەلالیەکی لە سیاقەکیدا دەنێتەدی. زۆر خاە هەن دەبەت لەم پێناوەدا ڕەچاو و پێڕەو بکرێن وەك: دانان و تەبایی وشە وماناکی، ڕەچاوکردنی ڕەوانبێژی (وتەی ڕەوان و کاریگەر) بەنموونە: لەکچوون تەشبیهە، خوازەو سێ جۆرکی، درکە، جوانکاری، دژیەك، ڕەگەزدەزی، کۆرتبی. شێوەنگەکی وشە (پێش و

پاشخستنی) کە چەن کاریگەریی لەسەر مانا دروست دەکات، لابردنی وشە، جیاکردنەوەو لەکدان، ناسراوو نەناسراو، زانینی بەکارهەنانی ەەزمان…هتد، ئەمانە ئەرکی شاعیرە کە ئاگاهی هەبەت سەبارەتیان.

لە ەاستیدا لە پەناسەی هەر ئەدەبەکی باشدا گوتراوە: "بەکارهەنانی نموونەیی تایبەتمەندییەکانی مادە سەرەتاییەکەیەتی". جا ماددەی سەرەتایی شیعریش زمانە، کەواتە شاعیر دەبەت بزانەت چەن بە شەوەیەکی هونەرییانە بەکاری بهەنەت.

هەروەها تەنتاوی دەەەت: شیعری ەاستەقینە ئەوەیە کە هەستەکان دەهروژەنەت و هەژان و ساکان لە ناخدا دروست دەکات.

بەم جەرە لای تایبەتمەندەکانی شیعر دەق لە چوار ەووەوە ەوانینی بە دەکرەت:

١-بازنەکانی دەلالەت٢-ئاستی ئیقاع٣-وەنەی شیعری٤- شەوازی هەنینەوەی دەق(ستایە).

چەند نموونەیەکی پراکتیکی:

بە زیاتر ەوونکردنەوەی ئەو خاەانەی کە لە سەرەوە ئاماژەمان پەدان، جەی خەیەتی لەرەدا چەند نموونەیەك بهەنینەوە لە شیعرەکانی تەیب قادر کە دەنگەکی دیاری شاعیرانی نەوەی پاش ەاپەینی باشوورەو سەرپەرشتیاری وەبگەی شیعریی تەمە، کە دەنیام ئەو هەمیشە سنگی فراوان بووە بە هەموو تەبینی و سەرنجەك کە لەسەر بەرهەمەکانی بنووسرەن، ئەمەش هەکارە بە ئەوەی لەم لەکەینەوەیەدا سوودیان لە ببینین و بە دەوەمەندکردنی گوتارەکە و وەك نموونە بیانهەنینەوە.

١- ئاستی بەکارهەنانی زمان:

وەکو پەشتر گوتمان مافپەدانی تەواو بە هەر هونەرەك بریتییە لە بەکارهەنانی نموونەیی تایبەتمەندییەکانی مادە سەرەتاییەکەی، جا لەباری شیعردا ماددە سەرەتاییەکی شیعر بریتییە لە زاراوەو زمان، بە ەەچوون و قووەبوونەوە بەو خاەانەی پەشوودا، دەفامینەوە کە دەبەت شاعیر فەرهەنگەکی شیعریی لادروست ببەت و بە تەگەیشتن لە زانستەکانی ەەوانبەژی و شارەزا بوون لە بنەماکانی ەەزمان بتوانەت ئەو بەهرەیەی هەیەتی لە قاەبی شیعرەکی سەرکەوتوودا دایبەژەت، هەر ئەو خاەانەشن کە شیعر لە ناشیعر یان وەك دەگوترەت (شیعر لە میعر) جیادەکەنەوە. کاری ئەمەش لەرەدا بەیاردان نییە لەسەر باشی و خراپی دەق، یان کاریگەریی و باەایی مانا تیایاندا،

بەکو ئەم لە بواری هونەرییەو تەماشای دەق دەکەین و دەمانەوەت بە دوای ڕەگەز شیعرییەکاندا بگەڕێین مادام لەردا قسەمان لەسەر شیعرە، ئەم قسە لەسەر هونەری شیعر دەکەین و هەر لەو رووەو تەبینیەکان دەنووسین، وەکو تر زەر شیعری سادەش لەمەماندا بوونیان هەیە، وتوەژی ڕاستەوخە لەگەڕ جەماوەردا دەکەن و ڕەنگە هەوادارەکی زەریشیان هەبەت، بەڕام لە لایەنی هونەرییەو بە شەوەیەکی ئەوتە پەنەگەیون و بایەخەکی ئەوتەی هونەرییان نییە.

ڕەخنەنووس ئەحمەدی مەلا لەمبارەو دەنووسەت: "شیعری ئاسان و زەحمەت نییە، بەکو تا چەند زمان بارگاوییە بە شیعر؟".

شیعر بە ئەو نانووسرەت کە خوەنەرەکی دیارییکراو لە پەیامەکەی بگات، چونکە دەرهەنانی پەیام لە شیعردا کارەکی زەر سەختە، چونکە، شیعرییەت ئاوەتەی "پەیام" بووە، هەر کاتەك توانیمان پەیام لە دەق جیا بکەینەو، واتە، دەقی دیارییکراو بە کەمترین تەزووی شیعریی بارگاوی بووە... شیعر بە تەگەیشتن نییە! ئەی بەچییە؟ بە ئەوەیە ئەم لە ناو شیعرەکەدا بژین..

لەردا گەر نموونەیەك بهەنینەو لە بەرهەمەکانی تەیب قادر ئەوا دەبینین لە شیعری (بانك) دا دەنووسەت:

(کوەک پەویستیی بە هەندەك خەرجکەر هەیە
تا بچەت خەشەویستەکەی بهەنەتە ماوەو
ماەی نییە
ئەگەر ماەی هەبوایە،
خەشەوستەکەی لەلای دەبوو و
منداەکەی لە باوەش دەگرت)

ئەگەر ئەو پرسیارە لەخەمان بکەین کە گوایا لەردا تا چەند زمان بارگاوییە بە شیعر؟ ئایا شەوازی دەربەین ڕاستەوخەیە یان هونەرەکانی ڕەوانبەژی تەدا بەکارهەنراوە؟ ئایا مانا فرە ڕەهەندەو خوەنەر دەساکەنەت؟ یان زەر نزیکە لە دەربەینی ڕاستەوخەو شەوەیەکی وتاری کەنکرەتییەو تیایدا مانا هەر یەك دیوی هەیە؟ ئایا وەنەی شیعریی تەدایە کە دونیای مەجازو واقیع پەکەوە گرە بدات؟ ئایا چ جیاوازییەك لە داەشتنیدا هەیە لەگەڕ داەشتنی کەسەکی ناشاعیر دەربارەی هەمان بابەت کە بریتییە لە (قەیرانی دارایی)؟ ئایا ئەگەر ئەو دەڕە ستوونیانە بە ئاسەیی بدرەنە پاە یەك نابنە پەرەگرافی جەرەك لە وتار؟ ئایا چەندەك وشەکان ناوازەو شیعریین و

هزوپزی تایبتی خیان هیه کە لە زمانی ژانە جیای دکاتەوە؟ ئایا لە ووی زاراوەو دروستەو لە لاینی زمانەو هەی تەدا نییە و چەندان پرسیار تریش... لە استیدا هەر ئەم پەوانانەشن کە بەهای هونەریی بە دەقەکان دەدەن. هەر دوور نەین لەردا وشەی (خەرجکەر) دەبوو (خەرجیی) بووایە، کە هەیەکی زەقی نادروستی زاراوە بەکارهەنانە، چونکە خەرجکەر واتە کەسی پارە خەرجکە، کە ئەو لەویدا مەبەستی پەویستی بە خەرجییە نەك خەرجکەر.

ئەمە وەای ئەوەی هەندەکجار شیعر توانای هەگرتنی هەندەك بابەتی لە خەدا نییە، گەر نا، شەفافییەت و وزەی گیانیی تیا نامەنەت، بەتایبەتی گەر تییماکە بابەتی ژ بەت و قسەی سەرزارو بنزاری خەکی بەت، یان بابەین جەرەک لە قەیرانی دارایی دروستکراو لە دەڤەرەکەدا کە ئەمە کاری ژنامەنووسانە بەدواداچوونی بە بکەن، لە کاتەکدا هەندەک بابەت لە شیعردا هەر ئاماژەیەکی پەویستەو گەر شاعیر بەبچەت بە زیادەییەکی ئاسەیی، ئەوا دەقەکە زەر سادە دەکاتەوەو ناشبەتە پەیامەکی سەرمەدی و گەردوونی مرەڤ، ئەمەش کە شیعر بە نەمریی دەهەتەوەو وای لەدەکات بە هەموو کات و شوەنەك لەبار بەت و هەر بە نوەیی بمەنیتەوە، یان گەر شاعیر بیەوەت لەو بارەوە شیعرەکی باش بنووسەت دەبیت بە دوای ەگای ناراستەوخەوی دەربەین و هونەریی و ئایدیای نوەدا بگەەت، بەام گەر مەبەستی گەیاندنی هەویست و پەیامی خەی بەت ئەوا شتەکی ترەو ئەمە نایخەینە نەو دوتویی لەکەینەوەکمانەوە.

وەکو گوتراوە شیعر سە هەزی ناوەکی پەویستە: هەزی سروشتی شاعیرەتی ناخ، هەزی لەکچوواندن، هەزی اهەنان و ئەزموون، هەرچی ئەوەی سەیمە بە یەکەم و دووەم و نایەتە دی، بەام ئەوەی یەکەم و دووەم بە خاەی سەیم بەهەزتر و کامەتر دەبن. بەیە جەی خەیەتی بپرسین: ئایا شاعیرانی نوە لانی کەم کتەبەکی ەوانبەژییان خوەندووەتەوە؟ بە نموونە وەکو (خەشخوانی) عەلائەدینی سەججادی؟ گەر لە کتەبفرەشیەکانیشدا دەستیان نەکەوەت ەنگە گەر بگەەن بەدوایدا بتوانن بە شەوازی پی دی ئەف دەستی بخەن.

ئەوەی کە لەسەرەوە سەبارەت کەپلەکەی پەشوو گوتمان دەتوانین لەم کەپلەیەی دەقی (موشەك)یشدا بیبینینەوە، کە چەن جارەکی تر زمان سادە دەبیتەوەو هیچ ووەیەکی مەجاز هەناگرەت، ئەو استەوخە پەیامەك بە پەشهاتەکی لەناکاو دەنووسەت و دووبارە پەنا دەباتەوە بەر کاریگەریی ئەم قەیران و کەشانە لەسەر مرەڤ و خەشەویستان و ئەو تیایدا دەنووسەت:

(مووشەک لە شارەکان بەاومەکەنەوە

لەو بەینەدا من تیا دەچم

من نامەوێ بمرم،
بێ تەمام نامەیەک بنووسم و
بینێرم بۆ خۆشەویستەکەم)

(ئەو دەیەوێت گەورە بێت و بچێتە زانکۆ و
ببێتە دکتۆر و
ژنەکی دووگیان بێتە لای و ڕزگاری بکات و
منداڵەکەی بخاتە باوەشی..)
بەڵام گەر بینێ سەر پەیام و مانا لە دەقەکەدا دەبینین دەقەکەی دانەر زەر دیدگایەکی مرۆڤدۆستانەی هەیە و داکۆکیکردنە لە مافی ماددی و مەعنەوی هەموو مرۆڤێك و ژیانی بەومەتانە، کە مافە سەرەتاییەکانی بە دابین بکرێت، گوێ لە داواکانی بگیرێت، کە ئەمەش دەکرێت لە پەخشان یان گوتارەکی هزریی و پڕۆتیکیدا ئاماژەی پێبدرێت و زیاتریش لەبارو گونجاوتر دەبێت بۆ ئەو بابەتگەلە نێك شیعر، کە پڕە لە هۆنەرو ئیستاتیك و ناوازەیی زاراوەو وێنەو هونەرەکانی زمان.
هەروەها لەم دەقەدا بە ڕوونی ئەو مانا باڵایانەی شاعیر ڕاستەوخۆ دەربڕینی لەکردوون سەبارەت بە واقیعی دەنگی ئەوی تری ناڕازی و بەبەش و دەنووسەت:
(کەسێک دەیەوێت بڵێت: برسیمە، پێش ئەوەی وشکە تەواو بکات، دەکوژرێت).
بەهەمان شێوە؛ ئەم پەیامە مرۆڤدۆستانە لە کۆتایی ئەم دەقەی تریشدا دەبینینەوە کە چۆن شاعیر بە زمانەکی سادەی بە ڕووش دەربڕین لە نەفرەت کردن دەکات دژی جەنگ و کوشتارو زیاتر دەیەوێت هەڵوەستی ئاشتیخوازانەی خۆی بەیان بکات، وەك لەوەی دەقەکی هونەری شیعریی بئافرێنێت و تازەگەریی لە زاراوەسازی و شێوازی دەربڕین بکات تیایداو سیمبۆڵ و میتافۆڕی جیاوازو نوێ بەکاربهێنێت، تا بەرگەکی هونەری باڵای نەخشین و ڕازاوە بکاتە بەری دەقەکە، بە وردبوونەوە لە هەموو تەن و بوونەوەرو پێکهاتە فەرامۆشکراوەکانی گەردوون کە کەرەسەگەلەکی دەوڵەمەندن بە ئافراندن. لەم کۆپلەیەدا کەس نکۆی لە جوانی مانا نییە، بەڵام ئەوە کاری هونەری شیعر نییە، کە پەیامەك بە ڕووداوگەلەکی ساتەوەخت بنەرێت و ڕای خۆی بەو جۆرە ڕاستەوخۆ بنووسێتەوە، بەڵکو زیاتر سیمای وتارەکی ڕامیاریی و هزریی لەخۆ دەگرێت و بەرزکردنەوەی ئەم دروشمانەش جێی ستایش و خوێندنەوەیە، شان بەشانی ئەو هەموو ڕێپەوانانەی لە شەقامەکانی

پاریس و لەندەن و مەدریدا ئەنجام دەدرێن و سەرکەنەی شەو کاولکاری تێدا دەکەن و داوای ئاشتی و بەزگرتنی مافەکانی مرۆڤ دەکەن:

(من ئاشتیيم خۆش دەوێت، ئاشتی مرۆڤ
من شەم خۆش ناوێت، شەڕ تاریکە)

٢- مەجازو میتافەر:

گەر سەیری خاڵی چوارو پێنجی مەرجە هونەرییەکانی شیعریی سەرەوە بکەین کە مەرزوقی باسی لێوەکردوون و وەکو پێوانەیەك وەریبگرین، ئەوا لەم کۆپلەیەی خوارەوەدا دەبینین کە گورگ و پەپوولە وەك خوازە وەرگیراون بۆ مەبەستی گەیاندنی مانای ناخی شاعیر، بەڵام دەبینین ئەو دووە هیچ نزیکییەك نییە لە نێوانیاندا لە واقیعدا، تا پێکەوە بیانگونجێنین ومانایان لە هەبهەنجین، چونکە گورگ تایبەتی پەپوولە نییە، هەرچەندە پەپوولە بۆ بچووکی و ناسکی و جوانی وەسف دەکرێت، بەڵام گورگ بۆ کەڵەو خوێنڕشتن ناسراوەو گەر هیچ نەبوایە شاعیر زاراوە فەلکلۆرییە کۆنەکە (مەڵ)ی لە جیاتی پەپوولە بەکاربهێنایە ئاستر دەردەکەوت و گونجاوتر دەبوو، لێرەدا نەشازییەکی داوە بە وێنە شیعرییەکە، پاشان لە ڕووی ماناشەوە ئەو هەڵەیەی تێ کەوتووە کە چۆن متمانە بە گورگ دەکرێت؟ گەر لە جیاتی گورگ بگوترایە ڕەوی زیاتر تێدەچوو، چونکە لە منداڵیەوە بە چیرۆکی مام ڕەوی و مریشکە ڕەشە ئاشنا بووین، پاشان نازانین مەبەستی شاعیر لە گورگ و پەپوولە کێن چونکە هیچ بەخوازراوەك لە ئارادا نییە، ئیدی ئاماژە هەر لە دێی شاعیردا دەمێنێتەوە :

(ئەو کاتەی متمانەم بە گورگ کرد
گوتم،
ئاگات لە پەپوولە بێت)

هەروەها نموونەیەکی تریش دەهێنینەوە لە دەقی (دەزانم شەوتان چ ڕەنگێکە) کە تێیدا شاعیر چەند خوازەیەکی بەکارهێناوە، بەڵام وادەردەکەوێت لەگەڵ یەکدا ناگونجێن، چونکە هیچ پێوەستەك نییە لە دنیای واقیعدا وێنەیەکی ئەندێشەئامیزی دروستمان پێ بدات تا بتوانین ئیستاتیك و داهێنان لەو وێنە شیعرییەدا ببینینەوەو ڕووە مەجازییەکەی بخەمڵێنین، ئەمەش ئەو بڕیارە کە مەرزوقی لە خاڵکانی شوبهاندن و خوازەدا ئاگاداری کردووینەتەوە کە نکەوێنە هەڵەی واوە، ئەگینا ڕەونەقی هونەری لە دەقی شیعردا بزر دەبێت و چ جار ئامان و ساکان و ڕاچڵەکین لەناخدا بەرپا ناکات و کەمەندکێشی گیان ناکات بە زمانە هونەرییەکەی، کە دەبێت لە جەوهەرو سیفاتی بوونی شیعردا هەبێت، لەو شیعرەدا ئەو بێنی پیس دەداتە پاڵ گورگا، ئەمە هیچ مەجازێکی تێدا نییە، بەڵکو لە واقیعدا گورگا دەزێت، کەلاك

بگەن دەبێت. دواتریش پەیوەندی گەڵاو زاراوەکانی (دووەوویی و سەرسەریی و کێڵە) هیچ هاوبەشی و پەیوەندییەکی مەجازی و حەقیقی پێکەوەیان نابەستێتەوە، جگە لەوەی وشەی زبری گەڕانەن، ئەو دەنووسێت:

(گەڵایەکم لە کردەوە بەنی پیس بوو
گەڵایەکی تریشم لە کردەوە دووەوو بوو
گەڵایەکی تریشم لە کردەوە سەرسەری بوو
گەڵایەکی تریشم لە کردەوە کێڵە بوو)

وەڵامی ئەوەی شەوازی دووبارەکردنەوەی لەکردنەوەی گەڵا لە هەموو دەڵەکاندا، ناشیعریی و لاوازکارەو هیچ کێشەوەیەك لە نەوان خوازرراو و بەخوازراوەکاندا نییە. لەڕەدا بە ئەوەی خوێنەر نزیك بکەیتەوە لە مەبەستی بابەتەکە دەبێت چەند نموونەیەك لە خوازەی دروست بهێنیتەوەو پاشان بڕاوردکردنی بەوانەی شاعیر بەکاری هێناون بە خوێنەران جێ دەهێڵین:

- ووەمەت گوڵی ئاڵ: خاڵی هاوبەشی نێوان ووەمەت و گوڵ، ڕەنگی پەمبەیان سوورەکەیەتی کە لەگوێیشدا هەیەو لە ووەمەتیشدا، ئەمەش وەسفێکی جوانە کە مانا دەڵازێنێتەوەو شەوازێکی هونەریی ناڕاستەوخۆی دەربەینیشە.
- یان کاتێك کەسێك دەڵێت: شەرهات، مانای سیفەتی ئازایەتی خواستووە بە کەسێك، چونکە مرۆڤ نابێتە شەر بە شێوەیەکی بایەلۆژی. بەڵام لە بری ئەوەی بڵێت فەانی ئازاو جوامێر هات دەڵێت: شەر هات.
- هەروەها خواستنی شێوەی مانگی یەکشەوە کە دیمەنێکی هەستبزوێنی شاعیرانەیە بە ئەبڕەی یار، نموونەیەکی تری ئەو مەجازە شیعرییە دروستانەیە. گەر شاعیریش نایەوێت بە نموونەئەو بەکارهاتووانە بکاربێنێتەوەو بڵێت ئەوانە سواون، ئەوا داهێنانی وێنەی شیعریی نوێی باڵاو سەرکەوتوو هیوای هەموو خوێنەران و عاشقانی شیعری باشە و لەو بوایدا دەبم شاگەشکە دەبن بە خوێندنەوەیان، هەرچەندە کارێکی ئاسان و سەرپێی نییە.

جارێکی تریش شاعیر، هاوشێوەی ئەو نموونانەی پێشوو، دووبارە دەکاتەوەو لە شیعری (بە سمکە)دا: وشکانی (سەرسەریی دەداتە پاڵ پەرداخ و قەڵ بە سەراوبن و زبە بە سەرخۆش)، لەڕەدا خوێنەر لە ووی هونەرییەوە بەزر دەبێت لە گرێدانی ئەو کەرەسانە بەیەکەوەو دەرهێنانی خاڵی پێکەوەبەستنی نێوانیان،

جگە لە بازدانەکان و شەوەی گەڵانەوە بوارنەبوونی هەناسەی قووە و شیعریی لە نەوان کەپلەکاندا.. بەیە دەتوانرەت بگوترەت دەقی ئاوهالە پەلەکردن و پشوو کورتیی پەوەدیارەو وەکو دەڵەن چەشتەکە بەکاوەخە نەکوەاوەو چایەکە وەك پەویست دەمی نەکەشاوە، بەڵە لە ڕووی ماناوە دەزانین کەسی مەدهەش و سەرخەش بە بایەخ دەبینرەت لە دنیای واقیعدا و وەك زبە ڕەنگە تەماشا بکرەت، بەڵام لە ڕووی هونەری مەجازی شیعرەوە هیچ داهەنان و ئیستاتیك و قەشەنگی تەدا نییەو ڕایەڵەك لەکیان نزیك ناکاتەوە و وەنەیەکی تەکمەی شیعریی نوەی ئیستاتیك ئامەز لە خەناگرەت کە زمانەکی باڵای شیعر بیەازەنەتەوە، جگە لەوەی ئەو زاراوانەش ڕەقن و شیعریی نین، چونکە گەربگەڕێنەوە بە مەرجەکانی پەشوو دەبینین لە خاڵی دوودا مەرزوقی جەخت لەسەر هەزوپەزی وشەی شیعریی دەکاتەوە.
(بیرتە کە دەمانگوت: ئەو هەموو پەرداخە سەرسەرییە،
ئەو هەموو قەلە سەراوبنە، ئەو هەموو زبە سەرخەشە)
لەدوماهییدا دەخوازم بەم ئەمانە چەند نمونەیەك بوون بە ئاوەدانەوە لەو دیاردە بەربەاوەی کە زەر لە شیعری ئەمەی کوردی گرتووەتەوە پەویستە بە باشکردنی چەنییەتی بەرهەمەکان، شاعیران زیاتر بە ئارامەوە ئەوە بنووسن کە لەناخیاندا هەدەقوەت و کاتی تەواوی کامەبوونی پە بدەن و دوای چەندان جار دوای پەداچوونەوە نیشاندانی کەسانی بەسەلیقە، کاتەك دەنیابوون بەرهەمەکە ئاستی بەاوکردنەوەی هەیە، ئەنجا ڕەوانەی دنیای خوەنەرانی بکەن.

سەرچاوەو پەراوەز:

1- We have never been Modern Bruno Latour Translated by Cathiren Porter, Harvard University ISBN 9780674948396

2- The Poetry Book, Dk Big Ideas,ISBN 9780241566237, Dorling Kindersley Ltd

3- Figures of Thought, 978-0879232856, What is Poetry author, Howard Nemerov. David R Godine Publisher.

٤- أبو علي أحمد بن محمد بن الحسن المرزوقي، مختارات ابي تمام الشعرية نظرية عمود الشعر، شرح محمد بن طاهر العاشور دار العربية ٥٦-١٠١.

٥- كتاب الشفاء، المنطق، ابو علي بن حسين بن عبدالله ابن سينا،

راجعه وقدم له: د. ابراهيم مدكور.دار الكتاب العربي، القاهرة.
٦-قصيدة النثر من بودلير حتى الوقت الراهن، الجزء الاول. سوزان برنار، ترجمة راوية صادق، دار نشريات .١٩٩٨
٧- ماڵپەڕی شیعری تەم بەزمانی کوردی، ساڵی ٢٠٢٥.

- تێبینی/ دوای ئەوەی بڕواری لە ١٥/١/٢٠٢٦دا ڕۆژنامەی ڕێگای کوردستان بڵاوکردنەوەی ئەم بابەتیان دا (بە دوو بەش لە دەرفەتکدا) و تا ئێستا هیچ دیار نەبوو، بۆیە بە پێویستم زانی لەم ماڵپەڕە سەنگینەدا بڵاوی بکەمەوە.